

ЮЛІЯ ЛЮДВИЦЬКА

Тема бакалаврської роботи: «Інтертекстуальна семантика мотивів та образів у романі М. Матіос «Майже ніколи не навпаки».

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, старший викладач Горбань А.В.

Любовний трикутник як основа гендерної дисгармонії у романі М. Матіос «Майже ніколи не навпаки» та в драмі І. Франка «Украдене щастя»

М.В. Матіос – сучасна українська письменниця, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка (2005), премії В. Бабляла, літературної премії «Благовіст».

Роман «Майже ніколи не навпаки» досліджували Т. Дігай, Д. Дроздовський, С. Пиркало, Т. Трофименко, Б. Червак, Ю. Дроздовська, І. Насімчук.

Актуальність розгляду даної теми зумовлюється тим, що літературний інтертекст прози М. Матіос розглядався побіжно, тому є потреба в детальнішому дослідженні. Мета статті: порівняти системи персонажів у романі М. Матіос «Майже ніколи не навпаки» та в драмі І. Франка «Украдене щастя».

Мотив невзаємності кохання й пов'язані з цим страждання та переживання героїв у літературі часто представлені через любовний трикутник. Це відображено, наприклад, у творах І. Франка «Перехресні стежки» (Рафалович – Регіна – Стальський), «Украдене щастя» (Михайло – Анна – Микола); Лесі Українки «Лісова пісня» (Мавка – Іван – Килина); О. Кобилянської «Людина» (Олена Ляуфлер – Лієвич – Фельс) та багатьох інших.

«Украдене щастя» І. Франка та «Майже ніколи не навпаки» М. Матіос – це два тексти, час написання яких відокремлює століття (114 років). «Украдене щастя» написано в 1893 році, а «Майже ніколи не навпаки» в 2007 році. Хоча твори різні за жанром та стильовими особливостями, та вони мають схожу проблематику, подібні схеми поведінки, внутрішніх переживань персонажів.

Гендерна інтерпретація художнього тексту передбачає аналіз чоловічих та жіночих персонажів, визначення характеру їх взаємостосунків, причин та наслідків гендерної дисгармонії.

У романі М. Матіос наявні такі любовні трикутники: Маринька – Кирило – Василина, Кирило – Маринька – Німий, Іван – Петруня – Дмитро, Грицько Кейван – Теофіла – черкес.

Незадоволена потреба в коханні Василини виражається в егоїзмі, агресивному ставленні до невістки, ревнощах до сімейного щастя її сина: «Свекруха не дуже святкувала першу невістку. І то не через що інше, як через мовчазну, але тверду, мов камінь, любов до Доці свого найстаршого й найдобрішого сина Павла» [5, с. 10].

Маринька може передбачати події, ворожити на основі вроджених спогадів, здібностей «вона знала, що чекає будь-яку людину з їхнього села на день наперед» [5, с. 138].

Злочинна поведінка Німого (убивство Кирила-суперника) зумовлена незадоволеною потребою в коханні до Мариньки, ревнощами. Інстинктивне начало актуалізувалось через десятки років на несвідомому рівні: «Тоді, в Іванцевій колибі, чорна ревність і безпам'ятство роздерли Олексу – й пустили курок неначищеної рушниці в білу хмарку, що обгортала Чев'юка» [5, с. 168].

На відміну від інших учасників любовного трикутника, Кирило усвідомлює свою роль «голови патріархальної родини»: має бути сильною особистістю, лідером, справедливим батьком і свекром: «Ослухатися чоловіка в їхній фамілії не було права» [5, с. 12]; «Свекор у неї хоч і був твердий дуже, але ніколи не давав зобидити невісток» [5, с. 67].

Патріархальний уклад життя не створює повноцінних умов для побудови щасливої родини. Невраховання думки дочки при виборі батьками її чоловіка, примусове одруження, оприлюднення цнотливості чи нецнотливості нареченої на весіллі, емоційне й фізичне пригнічення дружини у шлюбі – основні ознаки гендерної дискримінації, зображеної у творі.

Так, незадоволена потреба в материнстві, віднайденні справжнього кохання, зрада, брехня чоловіка спонукають Петруню зруйнувати встановлені суспільством норми – зрадити з сусідом: «У мене є чоловік??? То ж кат, а не чоловік. Хіба ти не видиш?» [5, с. 102]. «Лиш не віддай мене знов у руки того звіра, – раптово схлипує хлопцеві в груди, і він чує, як холодна її сльоза котиться його гарячим тілом» [5, с. 103].

До цього моменту домінування жіночого начала не давало їй можливості реалізуватися як особистість, бунтувати проти гендерного насилля: «Вона майже не борониться, тільки схлипує від болю й закриває руками лице» [5, с. 105].

Ігнорування патріархальних стереотипів дружиною та ревнощі Івана через неспроможність виконання сексуальної функції, захоплення «чужинцем» його «території» спонукало до відновлення статусу «хазяїна» шляхом застосування фізичної сили: «заборонив Петруні показуватися поза ворота обійстя» [5, с. 115]. Його суперник Дмитро став жертвою своїх почуттів. Неможливість стримати почуття справжнього кохання до одруженої жінки призвело до трагічної

розв'язки «любовного трикутника» – каліцтва й смерті: «Любилися ми, поки Іван був на війні» [5, с. 25]. «Місили зверху ногами бідного Дмитрика так, ніби «гуцулку» на ньому гуляли» [5, с. 20].

За часів панування Австро-Угорської монархії на території України жінки через відсутність чоловіків у зв'язку з воєнними подіями виконували подвійні функції. Подружня зрада в тогочасному суспільстві розцінювалася двояко: недопустима для жінок та прийнятна для чоловіків. Тому прояв гендерної інверсії зустрічав опір із боку чоловічого світу.

Так, Теофіла Кейванова не змогла конструктивно розв'язати конфлікт між «треба» та «хочу»: «Не було ні думки... ні страху... лиш дивне біле розп'яття миготіло їй у голові, немовби в тумані» [5, с. 157]. «Чужинець» не зважає на бажання жінки, її національність, сімейний стан, не відчуває потреби бути відповідальним за свої вчинки. Чоловік Теофіли інтерпретує свою розпусту на війні як біологічну необхідність, норму існування, однак до дружини ставить інші вимоги. Реакція Грицька – побиття, зневага, неприйняття байстрюків. Він мстить за свою заплямбовану честь: «і збожеволілий Грицько несамовито рвав її розплетене волосся, що жабуринням намотувалося на руки» [5, с. 152]. «Він бив Теофілу, коли тільки міг, наче прибудного пса, що вкрав із господарки найкращий шмат буженини» [5, с. 164]. «Проте спати з нею спав і не на своїх дітей руками не посягав» [5, с. 164].

Отже, жінка у прозі М. Матіос внутрішньо не приймає патріархальний уклад життя, проте не здатна виробити конструктивної стратегії протесту проти пригнічення її як особистості.

На початку драми І. Франка головна героїня постає турботливою, дбайливою господинею, що позитивно відгукується про чоловіка, заступається за нього: «Як же ж ви могли його самого лишити в таку страшну негодую?» «Він такий добрий, він хробака дармо не розтопче, не то щоб чоловіка вбив!» [6, с. 470]. Поява «померлого» Михайла породжує в її душі внутрішній конфлікт – між потягом до кохання та неможливістю особистісного щастя в патріархальному суспільстві. Тому здійснює самоустановку «забути треба»: «Ні, не хочу про се думати. В мене є чоловік, шлюбний. Я йому присягала і йому додержу віри» [6, с. 470]. Важко протистояти почуттям, але Анна відштовхує Михайла, не даючи йому надії: «(з переляком відпирає його від себе) Мовчи, мовчи! Що ти говориш? Не смій до мене так говорити. Я шлюбна жінка, я чоловіка маю» [6, с. 479].

Нездатність протистояти психологічному впливу Михайла призводить до гріхопадіння: «Жандарм. Дурниці! Говори, любиш мене? Анна (ледве чутно). Люблю. Жандарм. Ще раз скажи! Голосніше! Анна. Люблю. Жандарм. Пам'ятай же. І будеш моєю? Стій просто, не трясись! Знай, що від мене не втечеш! О, я не такий, щоб тебе пустити з рук! Раз мені щастя всміхнулося по стількох роках, то вже я тепер не випущу його!» [6, с. 487].

Порушення моральних законів патріархального суспільства викликає різкий осуд селян («огидниця», «погане зілля», «осина»). Незважаючи на розпусну поведінку Анни, у душі вона залишилась такою ж духовно слабкою, нездатною на протест. Лише поруч із сильним Михайлом почувається впевненою у собі.

Микола репрезентує емоційний тип чоловіка, несумісного з патріархальними уявленнями про сильного, інтелектуального голову сім'ї, що є творцем власного щастя. Задорожний навпаки – нічого не робить для цього, пасивно споглядаючи за зрадою дружини. Проте в його пасивній позиції є дещо позитивне, а саме: доводить Анні, що здатен по-справжньому кохати (вибачає її аморальну поведінку, пропонує відкрити нову сторінку в їх взаємовідносинах). Усе своє життя Микола намагається прихилити до себе Анну, яка не любить його: поважає, тяжко працює, дає дружині час на роздуми, підтримує у складній ситуації вибору, ввічливий навіть після її зради, захищає її ім'я від «злих язиків» тощо: «Слухай, Анно! Я тебе розумію. Я люблю тебе. Мені жаль тебе, як власної душі. Я не хочу бути твоїм катом, бо знаю, що ти й без мене багато витерпіла. Тільки одно тебе прошу: вважай на людей! Не на мене – нехай уже я так і буду нічим для тебе, – але на людей. Щоб люди з нас не сміялися!» [6, с. 504]. Усвідомивши, що втратив Анну, втрачає сенс життя. Це виражається в пияцтві як способі забуття, в апатії до господарства, яке так довго створював, до себе, в безпорадності.

Михайло, на відміну від Миколи, репрезентує раціональний тип чоловіка. Перешкоди до щастя (служба, обман братів Анни, заміжжя коханої) сформували в Михайла жорстокість, зверхність, владність, цілеспрямованість. Авторитарна позиція героя на шляху до щастя формує потребу знищити всі перешкоди. Навіть у вірної чоловікові та традиціям Анни йому вдалось пробудити давні почуття кохання, готовність до нівелювання подружніх обов'язків. Здобувши перемогу над слабким Задорожним, задовольняється цим, адже Анна для нього була засобом помсти. Слова про кохання до Анни розходяться з його справжніми намірами, учинками: грубість виражається й у ставленні до неї (маніпулюванні, використанні у власних цілях), й у відсутності серйозних намірів щодо майбутнього з коханою: «Жий та дихай, доки жиєш! Зле тобі? А коли не зле, то дякуй богу. Як буде зле, тоді час буде думати про те зле! Чим скінчиться! Нічим не скінчиться. Будемо жити, доки можна. Будемо любитися, доки можна. Будемо людям в пику сміятися, доки можна, доки вони нас під ноги не візьмуть. А потому? Потому один кінець: всі помремо і чорту в зуби підемо». Таким чином, досягнувши мети (помсти, завоювання Анни),

Михайло втратив сенс існування, тому й радісно сприймає власну смерть: «Спасибі тобі! Ти зробив мені прислугу, і я не гніваюсь на тебе! Я хотів і сам собі таке зробити, та якось рука не піднялася. Кажу тобі, що мені зовсім добре. Навіть і ліків не треба!» [6, с. 518].

Жіночі персонажі двох творів схожі тим, що протестують проти патріархальних умов життя шляхом руйнування шлюбних обітниць, реалізації істинних потреб у коханні. Розв'язка «любовного трикутника» в «Украденому щасті» та «Майже ніколи не навпаки» однакова: смерть, страждання, насильство, самотність, абсурдність буття.

Література:

1. Білоштан Я. Драматургія Івана Франка / Я. Білоштан. – К., 1956. – 253с.
2. Джугастрянська Ю. Три світи Марії Матіос / Юлія Джугастрянська // Літакцент. – 2008р.
3. Дігай Т. Новий роман Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки» / Т. Дігай // Літературна Україна. – 2007.
4. Дроздовський Д. Українська проза-2007. Романи, які здатні змінити... / Д. Дроздовський // Дзеркало тижня. – 2007. – № 46.
5. Матіос М. Майже ніколи не навпаки : Сімейна сага в новелах / М. Матіос. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», – 2007. – 176 с.
6. Франко І. Украдене щастя / І. Франко. Твори у 3 т. – К. : Дніпро, – 1973. – Т. 2. – С. 463 – 518.